

ภาษาในนิทรรศการ

อาจารย์เพ็ญพรรณ เจริญพร*

การจัดนิทรรศการเป็นการสื่อสารชนิดหนึ่ง โดยมีผู้จัดเป็นผู้ส่งสาร (sender) พยายามที่จะบอกหรือเล่าเรื่องราว ข้อมูล ความรู้สึก ซึ่งรวมกันเรียกว่า สาร (message) ไปยังผู้ชมคือผู้รับสาร (receiver) โดยใช้การจัดแสดงทั้งหมดเป็นสื่อ (media) ผ่านทางช่องทาง (channel) รับรู้ด้วยสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส การสื่อสารโดยนิทรรศการนี้จะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อผู้ชมนิทรรศการได้รับรู้ข้อมูลที่ต้องการสื่อได้ทั้งหมดตรงตามกับที่ผู้จัดต้องการจะเล่า

ผู้จัดนิทรรศการบางนิทรรศการใช้ข้อความ คำบรรยาย เป็นสื่อหลักในการเล่าเรื่องในนิทรรศการ เมื่อผู้ชมเข้าไปในนิทรรศการประเภทนี้ก็จะเห็นแต่ป้ายที่มีข้อความยาวเหยียดเต็มไปหมด ซึ่งเหมือนการอ่านหนังสือ และน่าเบื่อยิ่งกว่าการอ่านหนังสือเพราะการอ่านป้ายนิทรรศการต้องยืนอ่านและข้อความที่อ่านนั้นบางครั้งอยู่สูง หรือต่ำกว่าระดับสายตาที่จะทำให้อ่านได้สะดวกและบางครั้งแสงก็อาจไม่เหมาะสมเช่นแสงน้อยเกินไปอ่านไม่เห็นหรือแสงมากเกินไปทำให้ตาพร่า หรือมีแสงสะท้อนเพราะพื้นผิวแผ่นป้ายเรียบเป็นมัน ในกรณีเช่นนี้ผู้ชมน้อยคนที่อ่านข้อความทุกข้อความที่อยู่ในห้องจัดแสดง นิทรรศการที่เต็มไปด้วยข้อความ จึงเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่น่าเข้ามาชม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงมีผู้สนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเขียนข้อความในการจัดแสดงนิทรรศการ ว่าข้อความชนิดใดจึงจะทำให้ผู้ชมสนใจอ่านในเบื้องต้น และติดตามอ่านจนจบ

มาการต้า เอกคาร์ฟ (Margareta Ekarv) ผู้เขียนหนังสืออ่านง่ายสำหรับผู้ใหญ่ไว้หลายเล่มได้ให้คำอธิบายถึงวิธีเขียนของเธอว่า⁽¹⁾ คนส่วนใหญ่จะรู้สึกว่าการอ่านข้อความใน

*อาจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี

⁽¹⁾ Ekarv, Margaret, **Combating Redundancy** : Writing Texts for Exhibitions, Exhibition in Sweden 27/8 (1986/7) p.1 - 7.

ห้องจัดแสดงนั้นยากขึ้นหลังจากที่อ่านไปแล้ว 2-3 นาที ข้อความที่อ่านง่ายไม่ได้หมายความว่าใช้ภาษาง่าย หรือเขียนเรื่องง่ายๆ แต่เป็นเพราะเหตุผลทางกายภาพ

ข้อความที่อ่านได้ง่าย จะต้องประกอบด้วยประโยคสั้นๆ ตรงจุดที่ต้องการจะสื่อ เรียงคำในประโยคตามลำดับ คือ ประธาน กริยา และกรรม ไม่ใช่ประโยคกรรมจาก ควร มีอักษรเพียง 45 ตัว ในหนึ่งบรรทัด และเนื้อความควรจบลงเมื่อสิ้นบรรทัด ควรหลีกเลี่ยง ประโยค และกริยาวิเศษที่ไม่จำเป็น และไม่มีกรตัดแบ่งคำแยกคนละบรรทัด

มีคำถามว่า ข้อความต่างๆ มีความสำคัญหรือไม่ ในนิทรรศการ จะใช้ภาพ วัตถุ ป้าย ขนาดเล็ก หรือส่วนตกแต่งอื่นๆ เล่าเรื่องแทนข้อความคำบรรยายได้หรือไม่ ผู้ชมจะสามารถเรียนรู้จากนิทรรศการได้โดยไม่ต้องใช้ข้อความบรรยายในนิทรรศการได้หรือไม่

คำตอบก็คือ เราจำเป็นต้องมีป้ายคำบรรยายในนิทรรศการเพื่อให้ข้อมูลที่ชัดเจน ให้เหตุผล หรือสรุปรวบยอดความคิด หรือให้มุมมองที่ลึกซึ้ง ทำให้เราเกิดความคิดและ เกิดจินตนาการ ซึ่งการจัดแสดงด้วยวิธีอื่นไม่อาจให้ผลเท่าเทียมกันนี้ได้

மாகาเรต้า เป็นผู้รับผิดชอบในการเขียนข้อความต่างๆ ในนิทรรศการถาวรชื่อ 'A Letter Makes All the Difference' ของพิพิธภัณฑ์สถานการไปรษณีย์ โดยเริ่มเมื่อ 5 เดือนก่อนนิทรรศการจะเปิดด้วยการอ่านเอกสารเพื่อที่จะได้สามารถเข้าใจหัวข้อได้อย่างถ่องแท้ เธอเขียนจากข้อมูลที่เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานค้นคว้ามา และจากการพูดคุยกับผู้ อำนวยการและนักออกแบบของนิทรรศการภายในห้องซึ่งเป็นทีจัดนิทรรศการเพื่อให้ได้เห็น ภาพจากสถานที่จริง

เมื่อได้ร่างคร่าวๆ ของข้อความในการจัดแสดงมาแล้ว มากาเรตาก็ส่งให้ผู้ร่วมงาน ในโครงการอ่าน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน หลังจากนั้นเธอก็กลับไปเขียนใหม่มาให้ ผู้ร่วมงานอ่านอีกครั้งหนึ่ง โดยเปิดให้วิจารณ์ได้อย่างเต็มที่ ในที่สุดข้อความที่เขียนก็จะให้ แนวคิดในการออกแบบจัดแสดงด้วย วิธีของமாகาเรต่านี่ใช้เวลามากแต่ก็ได้ผลดี

เมื่อเขียนเสร็จแล้ว ข้อความเหล่านี้จะถูกขยายให้เท่าขนาดจริงโดยใช้รูปแบบและ ขนาดตัวอักษรต่างๆ กัน และนำไปทดลองติดในที่จริงเพื่อดูความเหมาะสม

การเขียนคำบรรยายสำหรับนิทรรศการจะต้องเลือกใช้ข้อมูลที่มีความสำคัญจริงๆ เท่านั้น ข้อความขยายต่างๆ ที่ไม่จำเป็นจะถูกตัดออก เลือกใช้คำที่เหมาะสมและตรงประเด็น ทุกวลีต้องกระชับชัดเจน แต่ก็มิได้หมายความว่าจะใช้ข้อความที่แห้งแล้งขาดชีวิตชีวา เรา อาจเทียบการเขียนข้อความสำหรับนิทรรศการได้กับการเขียนคำประพันธ์ โดยเขียน ข้อความในนิทรรศการให้ไพเราะและมีจังหวะจะโคนหรือแม้แต่มีทำนอง

ดังกล่าวข้างต้นแล้วว่าผู้ชมน้อยคนนักที่จะอ่านข้อความคำบรรยายในนิทรรศการตลอดจนจบ ดังนั้นการเขียนข้อความให้ผู้อ่าน อ่านง่าย จึงเป็นการดึงดูดให้ผู้ชมติดตามอ่านจนจบย่อหน้าแรกและอ่านย่อหน้าต่อไปจนจบข้อความ

การดึงดูดให้ผู้อ่านอ่านจนจบย่อหน้า ทำได้โดยการเขียนแต่ละย่อหน้าให้สั้น ไม่ควรเกินห้าบรรทัด และรวมคำบรรยายทั้งหมดให้อยู่ในความยาวไม่เกิน 3-4 ย่อหน้า ซึ่งรวมทั้งสิ้นแล้วไม่ควรเกิน 15 บรรทัด

ภาษาที่ใช้ในการเขียนต้องเป็นภาษาที่บุคคลทั่วไปอ่านได้ง่ายซึ่ง เจมส์ คาร์เตอร์ เสนอว่า⁽²⁾ ควรเขียนข้อความด้วยภาษาสำหรับคนอายุ 12 ปี สำหรับนิทรรศการที่มีคนทั่วไปเป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะง่ายเกินไป แต่ต้องเขียนให้อ่านง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้ และการอ่านง่ายไม่ได้ขึ้นอยู่กับภาษาง่ายหรือเนื้อเรื่องง่าย แต่ขึ้นอยู่กับประโยคที่ไม่ซับซ้อน ประโยคสั้นแต่ซับซ้อนอ่านยากกว่าประโยคยาวแต่ไม่ซับซ้อน

การเขียนในนิทรรศการ ควรหลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์เฉพาะที่สามารถเข้าใจได้เฉพาะคนบางกลุ่ม หากหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ควรบอกคำแปลของคำนั้นไว้ด้วย เช่น ‘พระพุทธรูปภูมิ ปารสมุทรา (ปางมารวิชัย)’ นอกจากนี้ถ้านิทรรศการกล่าวถึงเรื่องราวในสังคมหรือวัฒนธรรมอื่นก็ควรเชื่อมโยงให้ผู้ชมเข้าใจด้วยการเทียบเคียงข้อมูลกับวัฒนธรรมพื้นเมืองที่พิพิธภัณฑ์สถานนั้นตั้งอยู่

ตัวอย่างเช่น นิทรรศการพูดถึงสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกาในสมัยประธานาธิบดีลินคอล์น ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

คำที่ใช้ควรคัดเลือกให้เข้ากับเนื้อเรื่องนิทรรศการเราอาจใช้คำเก่าบางคำซึ่งไม่ยากนักในนิทรรศการประวัติศาสตร์ เช่นคำว่า ออกญา ประชุมพล เพื่อให้เกิดกลิ่นอายของความเก่าย้อนยุค

คาร์เตอร์ และฮิลเลอร์ เขียนบทความ ‘A Writing Checklist’ ไว้ในวารสาร Environmental Interpretation เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้รับผิดชอบในการเขียนข้อความในนิทรรศการได้ตรวจสอบว่าข้อความดังกล่าวเหมาะสมหรือไม่ โดยกำหนดลักษณะการเขียนที่ดีไว้ดังนี้คือ⁽³⁾

⁽²⁾Carter, James, *How old is this Texts?*, Environmental Interpretation, (Feb.1993), p.10 -11.

⁽³⁾Carter, James and Hiller, D., *A Writing Checklist*, Environmental Interpretation, (Feb.1993), p.12.

- เลือกประโยคสั้นๆ เสนอความคิดเพียงหนึ่งหรือสองความคิดในแต่ละประโยค
- ประโยคบอกเล่าทั้งหมด เรียงประธาน กริยา กรรมตามลำดับ หลีกเลี่ยงการใช้ประโยคกรรมจาก

ใช้ประโยคกรรมจาก

- เขียนข้อความให้ดูเป็นกันเองกับผู้อ่าน ใช้คำว่า 'คุณ' หรือ 'ท่าน' หมายถึง ผู้ชม และใช้คำว่า 'เรา' หมายถึง พิพิธภัณฑ์สถาน
- ใช้ภาษาเหมือนกับว่ากำลังพูดต่อหน้าโดยตรงกับผู้ชม
- อธิบายถึงสิ่งต่างๆ ที่ผู้ชมคุ้นเคยและสามารถนึกภาพออก อย่าพูดถึงสิ่งที่หายาก คนไม่ค่อยเคยเห็นหรือคุ้นเคย
- ถ้ามีข้อมูลจะสื่อหลายข้อมูล ให้จัดลำดับความสำคัญของข้อมูลโดยใช้ขนาดตัวอักษรใหญ่กว่าสำหรับข้อมูลที่สำคัญกว่า เช่น ใช้ตัวใหญ่สำหรับหัวข้อหลัก และตัวเล็กลงสำหรับหัวข้อรองและข้อความคือตัวเล็กที่สุดในแผ่นบรรยายข้อความ ข้อความทั้งหมดในหนึ่งแผ่นควรอยู่ระหว่าง 100-150 คำ
- ต้องรู้จักเลือกเฉพาะเรื่องที่สำคัญที่สุด และถ้าเรื่องที่เรากำลังเขียนถึงนั้นมีความน่าสนใจเป็นพิเศษจึงจะเขียนบรรยายเพิ่มเติม

ข้อความที่อ่านได้ง่ายหรือยากขึ้นอยู่กับแรงบันดาลใจของผู้อ่านด้วย ถ้าผู้อ่านมีความสนใจในเรื่องใดก็ตาม ข้อความที่เล่าถึงเรื่องนั้นๆ จะกลายเป็นเรื่องที่น่าอ่านและอ่านได้ง่าย แต่ถ้าไม่มีความสนใจมากระตุ้น เรื่องนั้นก็จะเป็นเรื่องยาก นอกจากนี้รูปแบบและการจัดวางตัวอักษรก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความยากง่ายในการอ่านด้วยเช่นกัน

รูปแบบ ขนาด ช่องไฟ สี ฯลฯ ของตัวอักษร รวมทั้งความตัดกันระหว่างสีตัวอักษรกับพื้นหลังเหล่านี้ล้วนเป็นผลทำให้การอ่านยากหรือง่ายได้ทั้งสิ้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงในโอกาสต่อไป

และท้ายสุดภาษาหลักที่ใช้ในนิทรรศการต้องเป็นภาษาเดียวกับที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนใช้สื่อสารกัน และถ้านิทรรศการจัดขึ้นเพื่อให้คนต่างชาติเข้าชมด้วย ก็ควรจะมิภาษาต่างประเทศอยู่ในนิทรรศการด้วย แต่การทำคำบรรยายและข้อความต่างๆ หลายภาษาในนิทรรศการเดียวกัน ค่อนข้างจะมีข้อจำกัดเพราะจะทำให้ข้อความต่างๆ มีความยาวเพิ่มขึ้นมากในบางประเทศเช่น เบลเยียมมีภาษาราชการถึง 4 ภาษา คือฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ และเฟรมิช พิพิธภัณฑ์สถานชาติแห่งชาติพันรัฐวิทยา ณ เมืองแอนท์เวิร์ป (Antwerp) จำเป็นต้องทำป้ายจัดแสดงต่างๆ เป็น 4 ภาษาด้วย ทำให้มีป้ายคำบรรยายอยู่จำนวนมาก วิธีแก้ปัญหาก็คือ นำป้ายมาจัดเรียงไว้ขอบตู้ด้านคนดูเพื่อมิให้ป้ายเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของ

การจัดแสดงซึ่งจะทำให้เกะกะได้⁽⁴⁾

ในกรณีที่ต้องการใช้ภาษาต่างๆ หลายภาษาในนิทรรศการ ผู้จัดอาจทำสื่อ เช่น เทป หรือซีดี ประกอบการนำชมไว้ให้บริการ ซึ่งจะต้องมีการวางแผนดำเนินการระหว่าง การออกแบบและติดตั้งนิทรรศการ เพราะจะต้องจัดทำหมายเลขติดไว้ ณ นิทรรศการส่วนต่างๆ เพื่อให้ผู้ชมสามารถกดปุ่มฟังข้อมูลเกี่ยวกับนิทรรศการในส่วนนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม หากต้องมีการทำป้ายคำบรรยายหรือคู่มือแนะนำชมที่เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ และสื่อโสตทัศนอื่นๆ เป็นภาษาต่างประเทศ ข้อความที่ใช้ไม่ควรแปลโดยตรงจากต้นฉบับ ภาษาไทย แต่ควรเขียนขึ้นใหม่โดยใช้เนื้อหาเดียวกันแล้วเพิ่มเติมหรือตัดทอนข้อมูลบาง อย่างเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มชนผู้ใช้นั้นๆ ทั้งนี้เพราะกลุ่มชนเหล่านั้นมีพื้นฐานความ รู้ และวัฒนธรรมที่ผิดแผกแตกต่างไปจากคนไทย เรื่องราวบางอย่างคนไทยรู้จักเป็นอย่างดีแล้ว เพียงเอ่ยคำเดียวก็รู้ข้อมูลประกอบอื่นๆ แต่ชาวต่างชาติไม่รู้จัก ไม่เคยได้ยินเลย เราจึงต้องให้ข้อมูลเพิ่มเติมขยายคำนั้นๆ ตัวอย่างเช่น ‘สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช’ ชาวไทยทุกคนรู้จักดีอยู่แล้ว แต่ในการเขียนถึงเป็นครั้งแรกในนิทรรศการสำหรับชาวต่างชาติควรต้องมีความขยายว่าเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ครองกรุงธนบุรี ครองราชย์ในระหว่าง ปี ค.ศ. 1767-1782 เป็นต้น

นอกจากนี้ชื่อภาษาไทยที่ยาวๆ หากเขียนให้ชาวต่างประเทศอ่านเป็นภาษาต่างประเทศ ก็ควรพยายามหลีกเลี่ยงเพราะจะทำให้ข้อความอ่านยาก เช่น วัดพระเชตุพนวิมล มังคลาราม ถ้าเขียนเป็นภาษาอังกฤษอาจใช้คำว่า ‘Wat Pho’ หรือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อาจใช้คำว่า ‘Temple of the Emerald Buddha’ ซึ่งชาวต่างชาติรู้จักคุ้นเคยอยู่แล้ว รวมทั้งวัดเบญจมบพิตร ก็เรียกว่า ‘Marble Temple’ จะทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นชาวต่างชาติเข้าใจ และจดจำได้ง่ายกว่าชื่อเต็ม แต่ถ้าอยากจะให้ชาวต่างชาติรู้จักชื่อเต็มจริงๆ ก็อาจเอ่ยถึงใน ครั้งแรก แล้วเขียนชื่อซึ่งชาวต่างชาติคุ้นเคยควบคู่กันไว้ด้วย ว่าหมายถึงสถานที่แห่งเดียวกัน และในการกล่าวถึงครั้งต่อไป ก็ใช้ชื่อที่ง่ายกว่าเรียกสถานที่นั้น

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งในการทำคำบรรยายนิทรรศการเกี่ยวกับเรื่องไทยๆ เป็นภาษา ต่างประเทศคือ การเขียนชื่อเฉพาะซึ่งมีวิธีการถอดคำภาษาไทยเป็นอักษรโรมันได้หลายวิธี

⁽⁴⁾ จากประสบการณ์การดูงานของผู้เขียนระหว่างการประชุม ASEMUS ณ พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติชาติพันธุ์วิทยา เมือง Antwerp ระหว่างวันที่ 12-15 มิถุนายน 2546 และได้รับคำบอกเล่าจากผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ฯ.

วิธีที่นิยมใช้กันทั่วไปคือ ใช้หลักการเขียนชื่อท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด ฯลฯ เป็นอักษรโรมันของราชบัณฑิตยสถาน แต่ก็ยังมีหลักการถอดอักษร (Transcribe) อีกหลายวิธี ซึ่งผู้เขียนคำบรรยายภาษาอังกฤษจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสม

ข้อแนะนำในการเขียนข้อความสำหรับนิทรรศการข้างต้นส่วนใหญ่เป็นคำแนะนำสำหรับการเขียนภาษาอังกฤษ แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้ได้กับการเขียนเป็นภาษาไทย โดยมีข้อแตกต่างปลีกย่อยเพียงบางส่วน เช่นในภาษาไทยไม่นิยมใช้เครื่องหมายแบ่งวรรคตอน (เช่น เครื่องหมาย , หรือ . เมื่อจบข้อความหรือจบประโยคเช่นในภาษาอังกฤษ) แต่ใช้การเว้นวรรคเป็นการกำหนดการจบข้อความ ด้วยเหตุนี้การแบ่งวรรคตอนจึงเป็นเรื่องสำคัญมากในการเขียนภาษาไทย การแบ่งวรรคตอนที่ไม่ถูกต้องอาจทำให้ความหมายของข้อความเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ในที่นี้จะขอยกข้อความโฆษณาที่มักมีผู้ใช้เป็นตัวอย่าง เรื่องการแบ่งวรรคตอนดังนี้

‘ยานี้กินแล้วแข็ง แรงไม่มี โรคภัยเบียดเบียน’
 ซึ่งการแบ่งวรรคที่ถูกต้องควรจะเป็น
 ‘ยานี้กินแล้วแข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน’

กล่าวโดยสรุปก็คือ ภาษาที่ใช้ในนิทรรศการจะต้องเป็นภาษาที่ง่าย สั้น กระชับ สละสลวย น่าสนใจ ผู้รับผิดชอบในการเขียนข้อความในนิทรรศการจึงต้องเป็นผู้ที่มีทักษะและความเชี่ยวชาญในการเขียน และจะต้องเขียนอย่างระมัดระวัง รอบคอบ เพราะภาษาที่ใช้ในนิทรรศการนั้น มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้นิทรรศการน่าสนใจ หรือน่าเบื่อได้ ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อความรู้สึกที่ผู้ชมมีต่อนิทรรศการ (ความชอบ ไม่ชอบ) และก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ผู้ชมมีต่อพิพิธภัณฑ์สถานโดยรวม

บรรณานุกรม

- Carter, J., How old is this text ?, Environmental Interpretation, February 1993, pp. 10-11.
- Carter, J., and Hillier, D., A Writing Checklist, Environmental Interpretation, February 1993, pp. 12.
- Ekarv, Margareta, Combating Redundancy: Writing Texts for Exhibition, Exhibition in Sweden, 27/8 (1986/7) pp. 1-7.
- Gilliland, John, Readability, London: Hodder and Stoughton, 1972.
- Rye, James, Cloze Procedure and the Teaching of Reading, Oxford: Heineman Educational, 1982.